

Міжнародно-порівняльний аналіз нетрадиційних засобів індивідуалізації

International-comparative study of non-traditional means of individualization

Віктор Мороз

Ключові слова:

право інтелектуальної власності, нетрадиційний засіб індивідуалізації, право на назву держави, право на назву регіону, право на ім'я фізичної особи, право на псевдонім, право на найменування юридичної особи, засіб індивідуалізації, особисте немайнове право, міжнародне право, міжнародне законодавство, міжнародно-порівняльний аналіз.

Key words:

intellectual property law, non-traditional mean of individualization, right to a state name, right to a region name, right to a name, right to a stage name, right to a company name, mean of individualization, personal nonproperty right, international law, international legislation, international-comparative study.

Актуальність теми обумовлена об'єктивними процесами розширення сфери інтелектуальної власності та залучення до правовідносин інтелектуальної власності тих об'єктів, які традиційно охороняються іншими інститутами цивільного права. Серед об'єктів інтелектуальної власності все частіше визначають таку категорію, як нетрадиційні об'єкти. Так, право на ім'я або псевдонім, що є особистим немайновим правом, в окремих випадках стає загальновідомим, може отримати розрізняльну здатність по відношенню до певних товарів або послуг та розглядатися як об'єкт права інтелектуальної власності. Крім того, традиційно у доктрині права інтелектуальної власності звертали увагу на вплив репутації юридичної особи на її комерційну діяльність, а комерційне найменування юридичної особи відносили до об'єктів права інтелектуальної власності. Однак сьогодні існує концепція, згідно з якою самостійним об'єктом права інтелектуальної власності може виступати саме найменування юридичної особи. Також в окремих випадках об'єктом права інтелектуальної власності може виступати назва держави або регіону. Міжнародно-порівняльний аналіз правового регулювання, правової охорони та захисту вищевказаних нетрадиційних засобів індивідуалізації дає змогу порівняти нормативне регулювання та судову практику, що сформувалася в сфері права інтелектуальної власності, а також краще зрозуміти особливості регламентації правової охорони та захисту нетрадиційних засобів індивідуалізації.

З розвитком права інтелектуальної власності ім'я фізичної особи, псевдонім, найменування юридичної особи та назва держави (регіону) набули якостей об'єкта права інтелектуальної власності. Причиною цього є можливість отримання комерційної вигоди від використання відповідних засобів індивідуалізації та, відповідно, необхідність отримання захисту прав на таке використання¹.

За своєю правовою природою нетрадиційні засоби індивідуалізації відносяться до немайнових прав таких суб'єктів, як фізична особа, юридична особа та держава.

Протягом тривалого часу велися дискусії щодо регулювання і охорони особистих немайнових прав цивільним правом². Це питання викликало інтерес у багатьох вчених права, як у вітчизняних, зокрема у З.В. Ромовської, К.А. Флейшиц³, М.Н. Малєїної, О.А. Красавчикова, Д.М. Генкина, А.В. Венедиктова, О.С. Йоффе, так і у зарубіжних, зокрема у Д. Бейлі, Е. Бютнер, О. Гірке, Х. Готтінг, А. Натгер, Х. Кетц, Д. Шваб.

¹ Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты : [науч.-практ. изд.] / [Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев, И.М. Кавасс]. – К. : Ин Юре, 2000. – 164 с.

² Давидова Н.О. Особисті немайнові права : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Н.О. Давидова. – К. : Ін Юре, 2008. – 160 с.

³ Флейшиц Е.А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е.А. Флейшиц // Учёные труды Всесоюзного института юридических наук НКЮ СССР. – Выпуск VI. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – 207 с.

В правовій науці існує кілька підходів (теорій) щодо місця особистих немайнових прав у цивільному праві⁴.

Зокрема, О.О. Красавчиков, узагальнюючи усі теоретико-правові підходи до вирішення цього питання, виокремив такі концепції: негативну, позитивну та радикальну.

Так, радикальна концепція визначає особисті немайнові відносини як такі, що не є предметом регулювання цивільного права, а завдяки своїй оригінальності, невіддільності від особи є окремим правовим інститутом, що обумовлюється тим, що для їхнього захисту недостатньо лише цивільно-правових заходів захисту⁵.

Оскільки особисті немайнові права належать суб'єктам цивільно-правових відносин, а такими суб'єктами, зокрема, є фізична та юридична особа, а також держава, то є підстави говорити і про наявність у таких суб'єктів особистих немайнових прав, зокрема права на назву (найменування). До особистих немайнових прав суб'єктів – правовласників нетрадиційних засобів індивідуалізації – цілком застосовними є загальні положення цивільного законодавства в сфері регулювання особистих немайнових прав.

З розвитком права інтелектуальної власності аспекти регулювання права на назву держави (регіону) стали охоплюватися не лише концепцією позитивного регулювання вищезазначеного права як особистого немайнового права.

Так, на певному етапі історичного розвитку права інтелектуальної власності в його системі, крім права промислової власності та авторського права, виокремилася третя група об'єктів – засоби індивідуалізації, – функцією яких, на відміну від об'єктів авторського права та об'єктів права промислової власності, є індивідуалізація товару (послуги) або його виробника та до яких традиційно відносять торговельні марки (знаки для товарів та послуг), комерційне найменування та зазначення місця походження товару.

Однак ряд вчених, зокрема А.О. Козинець⁶, вважає, що до засобів індивідуалізації також можливо віднести й інші позначення, що застосовуються для ідентифікації у сфері цивільних правовідносин, зокрема ім'я фізичної особи, псевдонім, найменування юридичної особи, назву держави або регіону.

Можливість віднесення нетрадиційних засобів індивідуалізації до об'єктів права інтелектуальної власності пояснюється з точки зору радикальної концепції визначення правової природи особистих немайнових прав.

В чинному законодавстві України практично відсутнє нормативне регулювання нетрадиційних засобів індивідуалізації у вигляді імені фізичної особи, псевдоніма, найменування юридичної особи та назви держави як об'єктів права інтелектуальної власності, не визначені аспекти надання правової охорони таким об'єктам, не закріплено засоби захисту таких специфічних прав. А у вітчизняній доктринальній науці лише робляться перші спроби визнання можливості регулювання вищевказаних об'єктів правом інтелектуальної власності⁷.

Безумовно, в деяких країнах розвиток правової регламентації нетрадиційних засобів індивідуалізації відбувається дещо швидше, ніж в Україні, і ми повинні враховувати позитивний досвід таких країн.

Особливістю правового регулювання нетрадиційних засобів індивідуалізації, які є предметом дослідження в межах нашої статті, є одночасне регулювання таких об'єктів як загальними нормами цивільного та господарського права, які визначають особисті немайнові права на відповідні об'єкти права, так і положеннями права інтелектуальної власності, що визначають основи використання, охорони та захисту традиційних засобів індивідуалізації у вигляді знаків для товарів та послуг, комерційних найменувань та географічних зазначень⁸.

⁴ Красицька Л.В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : [монографія] / Л.В. Красицька. – Донецьк, 2002. – 164 с.

⁵ Аникин А.С. Содержание и осуществление исключительных прав : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А.С. Аникин. – М., 2008. – 240 с.

⁶ Козинець А.О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг : [монографія] / А.О. Козинець. – К. : ВПЦ Київський університет, 2007 – 312 с.

⁷ Гудзенко О.Р. Правовий захист інтелектуальної власності / О.Р. Гудзенко. – Х. : Одісей, 2002.

⁸ Паладій М.В. Захист географічних зазначень походження товарів в Україні / М.В. Паладій // Інтелектуальна власність. – 2001. – № 5–6. – С. 3–14.

Основним міжнародно-правовим актом, який регламентує використання засобів індивідуалізації та має визначальне значення для регламентації нетрадиційних засобів індивідуалізації, є Конвенція з охорони промислової власності (Паризька Конвенція).

Дуже велике значення для можливості виокремлення в окремий правовий інститут нетрадиційних засобів індивідуалізації має підписана в 1967 році в місті Стокгольм Конвенція, якою було засновано Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ), якою, крім іншого, вказується на те, що інтелектуальна власність, зокрема, включає права, що відносяться до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах.

Водночас особисті немайнові права людини регламентуються Європейською конвенцією з прав людини та різними нормативно-правовими актами, прийнятими Організацією Об'єднаних Націй.

Слід зазначити, що міжнародно-правові акти не містять визначення та не регламентують питання використання, охорони та захисту таких нетрадиційних засобів індивідуалізації, як ім'я (псевдонім) особи, найменування юридичної особи та назва держави або регіону, що унеможлиблює вироблення єдиних стандартизованих підходів до врегулювання цього правового інституту. Єдиним нетрадиційним засобом індивідуалізації, який знайшов своє регулювання в документах ВОІВ, є доменне ім'я.

Проте правові системи окремих держав вже сьогодні містять нормативно-правові акти, якими врегульовано питання використання нетрадиційних засобів індивідуалізації у вигляді імені людини, найменування юридичної особи та назви держави (регіону)⁹.

Так, наприклад, Австралійська комісія з цінних паперів та інвестицій («ASIC» – Australian Securities and Investments Commission) не дозволить зареєструвати найменування компанії, яке є ідентичним іншому найменуванню компанії, вже зареєстрованому, або схожим з ним.

Аналогічне регулювання найменування компаній здійснюється і в Сполучених Штатах Америки, в яких діє Закон «Про комерційні найменування» (Business Names Act), яким передбачається обов'язкова реєстрація комерційного найменування та передбачена відповідальність за використання найменування юридичної особи, схожого з ім'ям (псевдонімом) особи або найменуванням іншої юридичної особи.

Крім того, в більшості штатів США цілком розповсюдженою практикою є притягнення в судовому порядку до відповідальності за використання без дозволу чужого імені, псевдоніма або інших персональних атрибутів.

Двома найбільш поширеними видами порушень права на ім'я в США є заволодіння чужим іменем ("misappropriation") та порушення права на публічність ("violation of the right of publicity"), що полягає в порушенні права особи контролювати та заробляти грошові кошти на використанні своєї ідентичності.

Відповідно до положень законодавства більшості штатів США ім'я особи може охоронятися та захищатися як об'єкт права інтелектуальної власності за умови його загальновідомості у взаємозв'язку з певним товаром або послугою¹⁰.

Так, згідно з законодавством штату Каліфорнія ім'я особи не може використовуватися іншими учасниками цивільного обігу для продажу товару або послуги без дозволу правовласника, якщо правовласник є зіркою або відомою особою в певній галузі або професії.

Вбачається, що підставою для поширення на ім'я особи правового режиму права інтелектуальної власності є відомість правовласника у сфері використання певного товару або послуги, а також комерційна спрямованість неправомірного використання імені особи.

Судова практика США під комерційним використанням імені особи частіше за все розуміє його використання в рекламних або інших маркетингових заходах.

Але якщо ім'я особи використовується не з комерційною метою, то доведення порушення прав інтелектуальної власності на ім'я може бути ускладненим. Так, наприклад, в США досить дискусійним є уні-

⁹ Anderman S. Intellectual Property and Competition Law: New Frontiers / S. Anderman, A. Ezrachi. – Oxford : Oxford University Press, 2011.

¹⁰ Wagner At. Infringing Trade Marks: Function, Association and Confusion of Sign According to the E.C. Trade Marks Directive / A. Wagner // European Intellectual Property Review. – 1999. – № 3.

кальність використання імені особи в соціальній мережі "Facebook". Як вбачається зі сформованої зараз в США судової практики, за відсутності доказів комерційного використання імені особи в мережі "Facebook" використання навіть найбільш унікальних імен не є порушенням права інтелектуальної власності, а в кращому випадку може бути визнане лише порушенням особистих немайнових прав особи. Безумовно, в такому випадку можливе використання інших інструментів захисту прав особи, таких як права на ділову репутацію, на захист честі та гідності, на спростування неправдивої інформації щодо особи. Однак, на наш погляд, такі інструменти є менш ефективними, ніж інструменти захисту об'єктів права інтелектуальної власності.

Досить цікавим є те, що, відповідно до законодавства деяких штатів США, публічні люди не можуть ініціювати спори щодо порушення їх особистих прав на ім'я, що базується на теорії відсутності у зірок приватних інтересів та їх виключній публічності, а люди, які публічними не є, не можуть ініціювати спори щодо порушення їх права на публічність, виходячи з того, що їх особистість не має комерційної цінності.

Однак все ж таки в більшості штатів США, незалежно від того, чи є особа публічною, вона може захищати як право на публічність, так і особисті права на ім'я за умови доведення спричинення шкоди таким порушенням¹¹.

Обов'язковою умовою захисту прав інтелектуальної власності на ім'я особи є відсутність згоди правовласника на використання його імені. Бажано таку згоду отримувати в письмовій формі, що в подальшому спростить доведення правомірного використання імені особи. Так, ряд нормативних актів США, що регламентують аспекти використання імені особи, передбачають можливість спрощеного підтвердження згоди правовласника на використання імені шляхом заповнення відповідних форм.

При цьому відповідно до загальноприйнятих стандартів США використання імені особи в новинах або публічних коментарях без згоди правовласника не є правопорушенням. Це цілком вписується в положення Першої Поправки до Конституції США та позитивно сприймається судами різних штатів. При цьому поняття новин не обмежується традиційними друкованими ЗМІ, радіо та телебаченням, а також включає в себе різноманітні форми електронних ЗМІ, блогів та інших сучасних джерел поширення новин, що досить добре проілюстровано в справі "Stern проти Delphi Internet Services Corporation", що була розглянута окремим судом штату Нью-Йорк ще в 1995 році.

Також законодавство більшості штатів США визнає правомірним використання імені особи без згоди правовласника у творчій діяльності та різних формах розваг.

Таким чином, вбачається, що законодавство США як одна з найбільш розвинених правових систем у галузі права інтелектуальної власності передбачає можливість поширення правового режиму права інтелектуальної власності на ім'я особи за умови, що має місце комерційне використання імені відомої особи з метою продажу певного товару або послуги. Можливість же захисту імені особи інструментами права інтелектуальної власності в законодавстві США передбачає використання такого об'єкта права інтелектуальної власності з метою отримання прибутку без згоди правовласника.

Аналогічні положення віднайшли своє місце в законодавстві США й відносно правового регулювання прав інтелектуальної власності на найменування юридичної особи, яке цілком може бути визнано самостійним об'єктом права інтелектуальної власності¹².

На жаль, в інших державах, як ми вже зазначали, регламентація нетрадиційних засобів індивідуалізації лише починається та ще не набула такого широкого поширення.

Вважаємо, що чинне законодавство України доцільно та необхідно доповнити нормами щодо можливості визнання імені фізичної особи, псевдоніма, найменування юридичної особи та назви держави (регіону) об'єктами права інтелектуальної власності, а саме засобами індивідуалізації, чітко передбачити можливі випадки використання таких об'єктів цивільних правовідносин як об'єктів права інтелектуальної власності та порядок захисту таких засобів індивідуалізації саме як об'єктів права інтелектуальної власності. Введення відповідних норм права, зокрема, у Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Митний кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні пра-

¹¹ Trade Marks and Brands: An Interdisciplinary Critique / [L. Bently, J. Davis, J.C. Ginsburg]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008.

¹² Colston, C., Galloway, J., Modern Intellectual Property Law Third Edition, Routledge, Abingdon, 2010

вопорушення дасть змогу наблизити вітчизняне законодавство до реально наявних правовідносин та гармонізувати його зі світовими стандартами правової охорони та захисту права інтелектуальної власності.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що нетрадиційні засоби індивідуалізації (ім'я особи, псевдонім, найменування юридичної особи та назва держави) залежно від характеру правовідносин щодо їх використання можуть розглядатися і як особисті немайнові права, і як окремі об'єкти права інтелектуальної власності, що індивідуалізує відповідного суб'єкта цивільних правовідносин. На жаль, сьогодні у світовому науковому співтоваристві досить скептично та суперечливо ставляться до позиції щодо визнання нетрадиційних засобів індивідуалізації окремими об'єктами права інтелектуальної власності, що, безумовно, не сприяє ані розвитку теоретичного регулювання відповідних питань, ані розвитку такої галузі права, як право інтелектуальної власності. Також питання правової охорони нетрадиційних засобів індивідуалізації як об'єктів права інтелектуальної власності не знайшло свого відображення в чинному законодавстві України, що також ускладнює захист прав на такі об'єкти у відносинах інтелектуальної власності. Однак законодавство окремих країн, зокрема США та Австралії, розвивається більш активно та вже сьогодні містить положення, що дають змогу розглядати ім'я фізичної особи, псевдонім та найменування юридичної особи як окремі об'єкти права інтелектуальної власності. Вважаємо, що сьогодні досить актуальним є питання подальшого поглибленого теоретичного дослідження нетрадиційних засобів індивідуалізації як об'єктів права інтелектуальної власності з урахуванням світового досвіду та прийняття законодавчого акта, яким буде врегульовано питання використання та захисту нетрадиційних засобів індивідуалізації, умов їх реєстрації як окремих об'єктів права інтелектуальної власності, особливостей використання та захисту прав на відповідні об'єкти, особливостей припинення прав на нетрадиційні засоби індивідуалізації. Саме використання міжнародно-порівняльного аналізу дасть змогу гармонізувати регулювання права інтелектуальної власності в Україні з кращими світовими стандартами.

Анотація

У статті висвітлюються аспекти міжнародно-порівняльного аналізу випадків набуття ім'ям особи, псевдонімом, найменуванням юридичної особи та назвою держави (регіону) розрізняльної здатності по відношенню до певних товарів або послуг та можливості віднесення їх в такому випадку до об'єктів права інтелектуальної власності (нетрадиційних засобів індивідуалізації). Проаналізовані аспекти набуття прав на такі об'єкти права інтелектуальної власності, їх використання, охорони та захисту прав на них в правових системах різних країн.

Summary

The article actual problem of legal regulation cases of obtention by the name, stage name, company name and state (region) name that are known as the personal nonproperty rights distinctive character in relation of certain goods and services and the possibility to consider them in such a case as the intellectual property objects (untraditional means of individualization) are analyzed. The aspects of purchasing rights for such intellectual property objects, exercising of such rights, their protection and defending in different countries legal systems are shown.

Використана література:

1. Anderman S. Intellectual Property and Competition Law: New Frontiers / S. Anderman, A. Ezrachi. – Oxford : Oxford University Press, 2011.
2. Trade Marks and Brands: An Interdisciplinary Critique / [L. Bently, J. Davis, J.C. Ginsburg]. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008.
3. Colston C. Modern Intellectual Property Law / C. Colston, J. Galloway. – 3d Edition. – Routledge : Abingdon, 2010.
4. Wagner A. Infringing Trade Marks: Function, Association and Confusion of Sign According to the E.C. Trade Marks Directive / A. Wagner // European Intellectual Property Review. – 1999. – № 3.

5. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты : [науч.-практ. изд.] / [Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев, И.М. Кавасс]. – К. : Ин Юре, 2000. – 164 с.
6. Аникин А.С. Содержание и осуществление исключительных прав : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А.С. Аникин. – М., 2008. – 240 с.
7. Гудзенко О.Р. Правовий захист інтелектуальної власності / О.Р. Гудзенко. – Х. : Одісей, 2002.
8. Давидова Н.О. Особисті немайнові права : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Н.О. Давидова. – К. : Ін Юре, 2008. – 160 с.
9. Кодинець А.О. Право на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг : [монографія] / А.О. Кодинець. – К. : ВПЦ Київський університет, 2007 – 312 с.
10. Красицька Л.В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян : [монографія] / Л.В. Красицька. – Донецьк, 2002. – 164 с.
11. Паладій М.В. Захист географічних зазначень походження товарів в Україні / М.В. Паладій // Інтелектуальна власність. – 2001. – № 5–6. – С. 3–14.
12. Флейшиц Е.А. Личные права граждан в гражданском праве Союза ССР и капиталистических стран / Е.А. Флейшиц // Учёные труды Всесоюзного института юридических наук НКЮ СССР. – Выпуск VI. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – 207 с.

Віктор Мороз,

здобувач

Київського університету права
Національної академії наук України